

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

25^E JAARGANG

WOENSDAG 21 AUGUSTUS 1940

No. 1283

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. G. Koopmans; P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen
en F. de Vries.

Secretaris van de Redactie: M. F. J. Cool.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,— per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de Redactie.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

Administratie van advertenties: Nijgh en van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en girorekening Nr. 145192. Adres te Rotterdam: Erasmushuis, Tel. Nr. 31696.

INHOUD:

	Blz.
De cirkelgang der clearing door Dr. A. Treep	514
Nieuwe aspecten van ons clearingverkeer	519
Het I.V.I.O. en zijn arbeid voor werklozen en gemobiliseerden door Meijer de Vries	520
Aanteekeningen	
De afstand van Bessarabië aan de Sovjet-Unie in zijn economische beteekenis voor de Roemeensche volkshuishouding	522
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	523
Statistieken	
Bankdisconto's — geld- en wisselkoersen — bankstaten	523-524

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

De wisselmarkt, voorzover daarvan nog gesproken kan worden, ondergaat voortdurend een verdere inkrimping, doordat steeds meer landen worden toegevoegd aan de reeks van clearingverkeer-partners. Het is natuurlijk voor den handel minder bevredigend, dat maar een deel van de clearingen tweezijdig is. Autonoom zijn de maatregelen thans nog met betrekking tot de drie Scandinavische landen, Spanje en Zwitserland, terwijl de clearing met België wel als autonome maatregel is geformuleerd, maar in wezen neerkomt op een tweezijdige clearing, die via de Nederlandsch-Duitsche clearing wordt geleid. De andere autonome maatregelen zijn natuurlijk slechts als overgangsstadium bedoeld, als antwoord op soortgelijke maatregelen in het andere land (Zweden en Zwitserland), terwijl ongetwijfeld de bedoeling voorzit om spoedig tot een tweezijdige regeling te geraken. Met betrekking tot de draagwijdte van de autonome maatregelen zij er nog op gewezen, dat, aangezien de stortingsplicht geldt voor alle verplichtingen, door de instelling der clearingen tevens alle banksaldi hier te lande ten name van rekeninghouders uit de betrokken landen in feite geblokkeerd zijn, omdat dispositie daarover zonder vergunning van het Nederlandsch Clearing-Instituut niet toelaatbaar is. Aldus wordt de beschikkingsvrijheid van buitenlanders over hier aangehouden saldi ten behoeve van ingezetenen-begunstigden, zooals die volgt uit art. 16 (a contrario) van de Deviezenverordening, voor de betrokken landen dus buiten werking gesteld.

De geldmarkt blijft ruim, zooals o. m. blijkt uit den weekstaat van De Nederlandsche Bank per 12 Augustus jl. De post binnenlandsche wissels is met 30 miljoen teruggelopen, doordat de schatkist een gelijk bedrag voorheen rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank ondergebracht papier heeft kunnen aflossen. Hiertegenover stond echter een lichte stijging van het rentelooze voorschot aan het Rijk, met 4½ miljoen.

Zeer omvangrijke bedragen aan schatkistpapier zijn in den laatsten tijd bij de banken geplaatst en dit bedrag neemt voortdurend toe. Gelet op de behoeften van de schatkist is het uitermate bevredigend, dat het direct bij de centrale bank ondergebrachte bedrag aan papier nu tot 52 miljoen is gereduceerd, bij een slechts gedeeltelijk gebruik van het rentelooze voorschot (waarvan een kleine 11 miljoen is opgenomen). En dit alles bij vrijwel onveranderde geldnoteeringen!

De obligatiemarkt heeft deze week over het algemeen een gunstig verloop gehad. Opvallend was het spronggewijze herstel van de koersen der meeste gemeentelijke obligatiën, die bij den onofficieelen handel sedert de heropening van de beurs relatief zwaar onder druk hadden gestaan. Het is frappant, dat dit herstel is ingetreden, nadat de gemeentelijke en provinciale obligatiën tot de officieele noteering zijn toegelaten. Opvallend is ook het krachtige herstel van de pandbriefkoersen in de laatste week. Zaterdagmiddag.

DE CIRKELGANG DER CLEARING.

Het stelsel van deviezencontrole heeft in vrijwel geheel Europa het vrije valutaverkeer vervangen. Het zou echter onjuist zijn hieruit af te leiden, dat de afzonderlijke staten doelbewust naar opheffing van het vrije valutaverkeer hebben gestreefd. Integendeel, overal heeft men deze valutacontrole aanvankelijk gezien als een maatregel uit den nood geboren, welken men niet langer wenschte te handhaven dan strikt noodzakelijk zou blijken te zijn.

Haar incidenteel karakter had de deviezencontrole gemeen met zoovele andere economische maatregelen, die na 1929 werden afgekondigd om den ergsten crisistoestand te lenigen. De invoering der deviezencontrole werd voor tal van staten een door de praktijk gestelde gebiedende eisch. Men bleef zich echter van de bezwaren, verbonden aan een dergelijk ingrijpen in het financieele kaderwerk, scherp bewust, want hoe het stelsel in de praktijk zou voldoen was door gebrek aan ervaring nog geenszins te overzien.

Dat Duitsland, als eerste staat, in Augustus 1931 tot de invoering der deviezencontrole overging, vond zijn voornaamste oorzaak in het feit, dat de verhoudingen t. a. v. de betalingsbalans daar te lande, tengevolge van de zeer belangrijke betalingen inzake herstelschulden enerzijds en het excessief steunen op in hoofdzaak door de Vereenigde Staten verstrekte korte crediten anderzijds, dermate verstoord waren, dat het vrije spel der krachten tot een niet te overkomen economische en sociale ontwrichting zou hebben geleid. Geen verantwoordelijke Regeering zou de consequenties daarvan, vooral na de bittere ervaringen van de inflatiejaren, hebben kunnen aanvaarden.

Naarmate de wereldcrisis het financieele weerstandsvermogen der debiteurenstaten verder aantastte, volgden ook andere landen het Deutsche voorbeeld, zij het veelal, nadat deflatie en/of devaluatie niet tot het gewenschte evenwichtsherstel van de betalingsbalans hadden geleid. De crediteurenstaten, die uit den aard der zaak geen behoefte gevoelden aan deviezencontrole, zoolang men daarin slechts een middel zag om zich transfertechnisch van al te drukkende buitenlandsche verplichtingen te ontdoen, gingen eerst tot dit stelsel over, toen de behoefte aan een centraal geleide economie zich tengevolge van de oorlogsdreiging ook aldaar deed gevoelen.

Richt men thans den blik achterwaarts, dan constateert men, dat de deviezencontrole, ontstaan als een afweermaatregel, als een instrument van economische zelfverdediging, geleidelijk aan is uitgegroeid tot een belangrijk bestanddeel van de centraal geleide volkshuishouding, waarin het nationale belang boven particuliere belangen praevaleert.

Onder dit nieuwe stelsel zou het vrijlaten van het deviezenverkeer en van de daarmee samenhangende internationale creditverleening een totale doorkruising van de nationale conjunctuurpolitiek tengevolge kunnen hebben. In hoe sterke mate dit het geval kan zijn, heeft de financieele crisis van 1929 geleerd. De stroom van korte crediten, die zich naar bepaalde landen richtte en die ad libitum in nationaal geld kon worden omgezet, had een inflatorisch karakter en had als het ware het effect van het opstellen van de nationale bankbiljettenpers in het buitenland.

Aldus heeft de deviezencontrole dezelfde evolutie doorgemaakt als talloze andere maatregelen van economische politiek der laatste tien jaren. De chaos van maatregelen, waarin aanvankelijk geen enkel systeem te bekenen viel, blijkt achteraf tal van elementen te bevatten voor den opbouw van een nieuwe orde. Ook de clearing- en betalingsverdragen hebben een soortgelijke ontwikkeling doorgemaakt.

De eerste clearingverdragen werden aan Duitsland opgelegd door zijn West-Europeesche crediteuren. Met deze landen had Duitsland actieve handelsbalansen, die dus aan Duitsland deviezenoverschotten opleverden. Deze deviezenoverschotten gebruikte Duitsland om de

handelsbalansen met de overzeesche grondstoffenlanden, met welke het in het algemeen passieve handelsbalansen vertoonde, te saldeeren. Toen Duitsland, tengevolge van de creditcrisis, niet meer in staat was rente en aflossing op zijn financieele verplichtingen te voldoen, wenschten de West-Europeesche crediteurenstaten daarentegen het deviezenoverschot, dat de handel met deze landen aan Duitsland opleverde, althans voor een gedeeltelijke voldoening der financieele vorderingen te reserveeren. De clearingovereenkomsten, waarbij bereikt werd, dat de betalingen voor den invoer uit het land van den verdragspartner uitsluitend, of bijna uitsluitend, aan het eigen land ten goede komen, waren hiervoor het geëigende middel. Was de deviezencontrole dus het afweermiddel der debiteurenstaten, de clearing was het verdedigingsmiddel, dat daar van de zijde der crediteurenstaten tegenover werd gesteld. Actie lokt reactie uit.

Handelspolitieke gevolgen der clearingverdragen.

Voor de debiteurenstaten, in casu Duitsland, had de instelling der clearingverdragen verstrekkende gevolgen voor de handelspolitiek. De deviezenoverschotten, afgezien van de kleine vrije deviezenquota, die de verdragen aan Duitsland toestonden, waren niet langer beschikbaar voor het saldeeren der passieve handelsbalansen met de landen van overzee. Practisch kon men van deze laatste landen dus voortaan niet méér koopen dan men er aan verkoopen kon. Aan het z.g. driehoeksverkeer kwam daardoor een einde.

Duitsland trok hieruit de consequentie door het z.g. „Neuer Plan” van 24 September 1934, waarbij Dr. Schacht het „Gegenseitigheidsprincipe” tot grondslag van de handelspolitiek verklaarde. De invoer werd nu, wat den omvang betreft, systematisch aangepast aan de hoeveelheid deviezen, die de exporteurs afleverden, en naar de samenstelling geheel ingesteld op de behoeften der binnenlandsche productie. Door dit nieuwe plan werden de clearingverdragen organisch als bestanddeel van de deviezencontrole opgenomen. Als middel van de clearing moest thans getracht worden de goederen, waarvoor geen deviezen meer beschikbaar waren, geheel binnen het kader van de markeneconomie te verkrijgen.

Dit was des te meer noodzakelijk, daar de resultaten van de eerste clearingen voor den buitenlandschen handel van Duitsland niet bepaald bemoedigend waren. Het actiefsaldo van de Deutsche handelsbalans maakte in 1935 zelfs tijdelijk voor een passiefsaldo plaats. Deze ontwikkeling was niet in de laatste plaats te wijten aan de clearingen, en wel meer in het bijzonder aan de fixeering van den clearingkoers.

De wisselkoers tusschen twee landen met vrij valutaverkeer weerspiegelt, zeer globaal gezegd, de koopkrachtverhouding der valuta's, gemeten in het eigen prijsniveau, zoodat een zekere doorstroming, een zekere samenhang der wederzijdsche prijsniveaux en prijsstructuren via den wisselkoers ontstaat. Het spreekt vanzelf, dat deze nivelleeringstendenzen, zelfs bij geheel vrij handelsverkeer, op remmen stuiten en dus bij den huidige graad van protectionisme en de toenemende starheid van het economisch apparaat slechts zeer onvolledig doorwerken. Toch blijft bij vrij valutaverkeer, ondanks alles, nog een zekere mate van samenhang althans tusschen de prijzen der internationaal verhandelbare goederen te constataeren.

Indien men echter den wisselkoers elke elasticiteit onneemt en dezen, zooals bij valutacontrole het geval is, in een starren officieelen koers wijzigt, dan is het duidelijk, dat hij van regulator tot een zuivere rekenenheid is gedgegradeerd, die overigens toch nog onmiskenbaar invloed op het verkeer uitoefent. Voor de landen, die het eerste met valutacontrole begonnen, ligt deze officieele koers per se boven het niveau, dat door het vrije spel der krachten zou zijn aangegeven. Immers, de valutacontrole werd juist noodzakelijk, doordat de spanning tusschen de binnen- en

de buitenwaarde van het geld te groot werd en men desondanks niet tot devaluatie wenschte over te gaan.

Deze overwaardering van de buitenwaarde had voor de valutazwakke landen het gevolg, dat de uitvoer naar een valutasterk land minder aantrekkelijk werd en omgekeerd werd de invoer uit de valutasterke landen relatief voordeliger. Doordat aldus de clearingkoers voor Duitschland als importpremie en als exportbelemmering werkte, had de handelsbalans met de West-Europese landen de neiging minder actief, ja zelfs passief voor Duitschland te worden. Voor het valutasterke land had de clearing daarentegen alleen dan zin, indien Duitschland een exportoverschot met dat land kon toonen, dat immers in den vorm van clearingstortingen voor de houders van financiële vorderingen op Duitschland werd gereserveerd. Deze omkeeringstendenz van de handelsbalansen, waarop de Volkenbondsenquête van 1935 reeds de aandacht vestigde, was het eerste onverwachte effect van de clearing.

Het begon er daarom op te lijken, dat de clearing haar doel voorbijschoot. In plaats van een gegarandeerde afwikkeling van de bevroren credieten te waarborgen met instandhouding van den normalen handel, constateerde men, dat de stortingen in de valutasterke landen geleidelijk afnamen, in overeenstemming met den gedaalden invoer uit de valutazwakke landen, terwijl de achterstallige handelsvorderingen opliepen door den aantrekkelijken export naar de laatstgenoemde landen.

Het koersrisico was weliswaar uitgeschakeld door den officieelen koers, doch het tijdstip, waarop men zijn vordering kon incasseeren, werd niet langer bepaald door de betalingsconditie op de factuur, maar door den wachttijd in de clearing. Dat deze wachttijden voor de valutasterke landen de tendenz hadden steeds langer te worden, behoeft onder deze omstandigheden geen nader betoog.

Intusschen spreekt het vanzelf, dat de autoriteiten deze ontwikkeling, toen zij voldoende waarneembaar werd, niet werkeloos hebben aangezien. Men zag in, dat het niet aanging, nu men den belangrijkste regulator der goederenstroom, den wisselkoers, op non-actief had gezet, de clearing verder op haar beloop te laten. Men moest derhalve evenzeer de beide elementen, n.l. de hoeveelheid der goederen en de prijzen in de reglementeering opnemen.

Zoo ontstonden de betalingscontingenten, die ten doel hadden den export naar de valutazwakke landen aan de capaciteit van de clearing aan te passen. Deze werken als rem op een al te grooten export, die immers extra aantrekkelijk in prijs is.

De valutazwakke landen, die tengevolge van hun relatief hoog prijsniveau een prikkel tot uitvoer noodig hadden, konden de vlotte werking der clearing stimuleeren door exportpremies, die opgebracht werden in den vorm van belasting door die industrieën, voor welke de binnenlandsche markt was gereserveerd, door middel van contingententeeringen of prohibitieve invoerrechten. Ook het toepassen van slechts voor bepaalde doeleinden aanwendbare valuta's (sperr- en askimarken, reismarken en reislires) is een veel gebruikt middel tot dit doel.

Geleidelijk aan ontstonden, als achtergrond der clearingen, systematische ramingen, waarin de wederzijds te leveren goederen nauwkeurig werden vastgelegd, terwijl eveneens betreffende de uitputting der overeengekomen contingenten door de wederzijdsche regeeringen bindende afspraken werden gemaakt.

Van simplen afweermaatregel groeide de clearing langs deze, slechts schematisch aangegeven lijnen, uit tot een bruikbaar instrument van geleide handelspolitiek.

Het probleem der al te lange wachttijden kon door een behoorlijke „planning” worden opgelost, terwijl, naarmate deze schattingen volmaakter werden, de clearingvorderingen voor de banken een geëigend object voor beleening gingen vormen. De exporteur werd daardoor in de gelegenheid gesteld zijn vorderingen te verzilveren.

De overmatig lange wachttijden, die sommige clearingen

nog te zien geven, hoewel het aantal gevallen sterk afneemt, zijn dan ook geen noodzakelijk kwaad, doch slechts een bewijs van een nog onvoldoende clearingtechniek.

In haar herboren gedaante werd de clearing aldus het middel bij uitstek voor deviezenarme landen om het handelsverkeer tot ontwikkeling te brengen. Met groot succes werd door Duitschland o.a. de handel met de landen van Zuid-Oost Europa op deze basis opgezet. Dank zij een zorgvuldige voorbereiding en een tot in bijzonderheden afstemmen van de uit te wisselen goederen, slaagde men er niet alleen in stabiele afzetverhoudingen te scheppen, doch tevens een organischen groei van het handelsverkeer, met zekerstelling van de betaling, te bewerkstelligen. Dat men hierbij groote moeilijkheden heeft moeten overwinnen en dat in den eersten tijd zeker niet alles vlot verliep, spreekt vanzelf. Gezien de geweldige hoeveelheid werk, die hierbij moest worden verzet en rekening houdend met het feit, dat men zich de noodige ervaring nog moest eigen maken, kan dit moeilijk verwondering baren. Eén ding is echter voor den onbevooroordeelden toeschouwer wel onomstootelijk komen vast te staan, namelijk, dat de clearing haar bruikbaarheid als financieringsmiddel voor den buitenlandschen handel ten volle heeft bewezen.

In den loop der jaren werd dit instrument nog belangrijker verrijkt. Bepaalde de clearing zich aanvankelijk vooral tot den normalen goederenhandel en zekere oude financiële vorderingen, die men wenschte te ontdooien, naarmate men meer ervaring in de werking van deze verrekeningsmethode kreeg, zien wij een uitbreiding van het aantal over de clearing verrekenbare posten. Nevenkosten van het goederenverkeer, betalingen voor diensten, en deelen van het kapitaalverkeer werden geleidelijk aan tot verrekening toegelaten, zoodat na verloop van enkele jaren vrijwel het geheele gebied van de betalingsbalans binnen het kader van de clearing werd gebracht.

De verschillen tusschen de afgesloten clearingverdragen zijn ook nu nog aanzienlijk. Vorderingen, die volgens het ééne clearingverdrag zijn toegelaten, zijn veelal van verrekening uitgesloten in andere verdragen. Niet alleen de capaciteit van de clearing beperkt soms de verrekeningsmogelijkheid voor bepaalde posten, doch daarnaast zijn sommige categorieën vorderingen voor het ééne land veel belangrijker dan voor het andere, zoodat het accent in het ééne verdrag anders komt te liggen dan in het andere.

Zelfs nieuwe credieten worden thans over de clearing gegeven, doordat men aan bepaalde staten het recht geeft vooraf zorgvuldig uitgewerkte bestellingen in het credietgevende land te plaatsen, die eerst na jaren worden betaald. In dat geval moet dus hetzij het bankwezen worden ingeschakeld, hetzij, wat men tot dusverre meestal ziet, de staat zelf. Meestal betreft het hier n.l. credieten door den éénen staat aan den anderen gegeven, waarbij beide staten dan de verdeling der opdrachten over de diverse particuliere en overheidsondernemingen regelen. De leveranciers van den credietgegenden staat worden betaald door hun eigen regeering. De aflossingen, die in natura geschieden, zijn eveneens vooraf nauwkeurig vastgelegd en bestaan in hoofdzaak uit producten, die door de met de leening gefinancierde en aldus tot hooger capaciteit opgevoerde bedrijfstukken zijn voortgebracht. Deze stijging der productiecapaciteit, zoowel voor nieuw op te richten als uit te breiden ondernemingen, is vooraf berekend, waardoor tevens de garantie bestaat, dat de aflossingsverplichtingen kunnen worden nagekomen. In sommige gevallen bepaalde de credietgever zelfs, dat een deel der leening in een blijvende investering werd omgezet, zoodat in dat geval alleen maar de verrekening van rente of dividend over de clearing behoeft plaats te vinden.

Deze ontwikkeling is van groote beteekenis, daar het op deze wijze ook in een stelsel van deviezencontrole wederom mogelijk wordt voor economisch hooger

ontwikkelde landen aan landen, die nog groote ontwikkelingsmogelijkheden hebben, doch niet in staat zijn zonder buitenlandsche hulp hun outillage op hooger plan te brengen, kapitaal te verschaffen. Uiteindelijk wordt de ruilmogelijkheid tusschen beide landen daardoor aanzienlijk vergroot. Zoo kon de clearing, die men aanvankelijk als de grootste hinderpaal zag voor het internationale kapitaalverkeer, ook weer tot medium voor kapitaalverstreking worden ontwikkeld.

Hoewel de clearing langzamerhand van haar aanvankelijke euvelen werd ontdaan, beteekent dit nog geenszins, dat aan deze wijze van schuldvereffening niet bepaalde eigenaardigheden kleven, die de moeite loonen er even bij stil te staan.

Ofschoon, zooals reeds werd opgemerkt, abnormaal lange wachttijden bij een behoorlijke hanteering van de clearing kunnen worden voorkomen, is er practisch steeds aan één der zijden een wachttijd aanwezig. In laatste instantie is deze wachttijd niets anders, dan de crediettermijn van de clearing. Is er in een bepaald land A een wachttijd voor uitbetaling van de clearingvorderingen op land B, dan geeft deze wachttijd aan, hoeveel weken crediet het ééne land aan het andere geeft. Die wachttijd wijst erop, dat in land B meer gestort is op de clearingrekening ten gunste van A, dan in land A ten gunste van B. Land A heeft dus een clearingvordering op land B, doch kan de crediteuren in A op B eerst voldoen na verloop van den wachtermijn, wanneer de stortingsnummers van deze crediteuren, die immers in chronologische volgorde worden uitbetaald, aan de beurt komen.

Het spiegelbeeldeffect der bilaterale clearing.

De clearingvorderingen en clearingschulden kunnen op verschillende wijze ontstaan. In de eerste plaats, doordat de handelsbalansen, resp. dienstenbalansen, niet in evenwicht zijn. Zijn de handels- en dienstenbelangen van land A met land B actief, dan is ook de clearing actief, d.w.z. de stortingen in B zijn evenveel grooter dan die in A als de handelsbalans voor A actief is¹⁾. Deze clearingtop in B, hoewel het eigendom van land A, kan niet naar A worden getransfereerd. De crediteuren in A op B worden betaald, als de clearingstortingen in A ten gunste van B het noodige fonds verschaft hebben. Een actieve handelsbalans voert dus door de werking van het clearingmechanisme onvermijdelijk tot een geblokkeerd crediet in B.

Een tweede oorzaak van den wachtermijn kan gelegen zijn in het verschil in de betalingscondities van de twee landen. Gewoonlijk ziet men in het feit, dat de clearing een wachttijd vertoont, het bewijs, dat het goederenverkeer niet in evenwicht is. Deze meening is bij een diepere analyse evenwel onhoudbaar. Zelfs als het handelsverkeer volmaakt in evenwicht is, kan een wachttijd zich voordoen. Men kan dit met een eenvoudig voorbeeld aantonen.

Land A, een agrarisch land, levert uitsluitend à contant naar land B. Land B, een industrieel land, levert daarentegen naar land A uitsluitend op drie maanden betalingsconditie. Het handelsverkeer is in evenwicht. In land A geschieden de clearingstortingen steeds drie maanden na factuurdatum. In land B wordt daarentegen contant gestort. Dientengevolge moeten de agrarische exporteurs steeds drie maanden op hun geld wachten, terwijl de industrieële exporteurs steeds prompt op vervalddag worden voldaan.

Dit zelfde voorbeeld brengt ons op een ander interessant punt, n.l. het effect van de clearing op den crediettermijn, een effect, dat wij het spiegelbeeldeffect van de clearing zouden willen noemen.

Bij vrij valutaverkeer zou de tegenwaarde der agrarische producten steeds direct worden geremitted, terwijl het

¹⁾ In plaats van handelsbalans zouden wij strikt genomen moeten schrijven de handelsbalans en de waarde der tot de clearing toegelaten posten van het dienstenverkeer. Wij zullen het woord „handelsbalans” ter bekorting verder in dien zin bezigen.

industrieland continu, een crediet van drie maanden verleent. Geheel anders wordt de credietfiguur, indien het betalingsverkeer op clearingbasis wordt afgewikkeld.

De agrarische leverancier in land A verkoopt nog steeds contant, doch kan zijn vordering eerst incasseeren, indien de binnenlandsche koopers der industrieproducten de tegenwaarde op de clearing storten. De leverancier der industrieële producten in land B verkoopt, evenals vroeger, op drie maanden, zoodat de gelden, waaruit de agrarische leveranciers worden betaald, eerst na drie maanden door de industrieële koopers in land A worden gestort. Van den oorspronkelijken opzet is dus niets terecht gekomen.

De industrieële leverancier merkt geen verschil. Zijn factuur wordt prompt op vervalddag betaald, daar in feite het geld al drie maanden op hem ligt te wachten in den vorm van de contante stortingen van zijn landgenooten-importeurs — in land B — van agrarische producten.

Hoe is nu de toestand in het agrarische land? Daar moeten de exporteurs drie maanden op hun geld wachten, hoewel zij contant verkocht hebben, n.l. tot het moment, dat hun landgenooten-importeurs van industrieële producten moeten storten. Hier zijn dus de agrarische exporteurs in de plaats getreden van den buitenlandschen credietgever, tengevolge van het compensatiemechanisme, dat de clearing eigen is. Zij zijn aldus noodgedwongen mede tot credietgevers geworden. Sterker nog, den duur van dit crediet hebben deze credietgevers tegen wil en dank niet eens zelf in de hand. Zij zijn in dit opzicht geheel afhankelijk van de condities, waarop de importeurs koopen. Zoo komt men dus tot de volgende stelling:

Indien twee landen op ongelijke betalingscondities aan elkaar leveren en indien de verrekening van het handelsverkeer op clearingbasis plaatsvindt, worden, van nationaal standpunt gezien, de oorspronkelijke buitenlandsche credietgevers gesubstitueerd door de binnenlandsche exporteurs van dat land, dat op de kortste betalingsconditie heeft verkocht.

Aangezien diegenen, die het minst geneigd zijn crediet te verlenen, de meeste kans loopen door het spiegelbeeldeffect der clearing daartoe gedwongen te worden, zal het tot de taak der met het toezicht op de clearing belaste autoriteiten behooren, toe te zien, dat de eventuele verschillen in de betalingscondities tot normale proporties beperkt blijven. Dit te meer, daar deze tendenz versluierd wordt, zoodra het handelsverkeer niet geheel in evenwicht is.

Wij hebben voorts in dit simpele voorbeeld nog afgezien van seizoenfactoren, die vooral bij agrarische landen een rol spelen en waarvan het effect eveneens averechts is bij verrekening over de clearing.

Al kan behoorlijk toezicht hier excessen voorkomen, toch blijft dit nadeel de clearing eigen. Het industrieële land calculeert zijn prijzen op drie maanden crediet, hetgeen het agrarische land, hoewel het contant verkoopt, voortaan ook moet doen. In feite ontstaat dus door de clearing de tendenz tot nivelleering der betalingscondities. Wel mag men aannemen, dat de clearingvorderingen beleend zullen kunnen worden bij de banken, maar het is waarschijnlijk, dat het land, dat steeds op de langste betalingsconditie leverde, ook het financieel krachtigste is en banktechnisch het beste is uitgerust. Dientengevolge zal dit spiegelbeeldeffect een financieele extra-last voor het minst kapitaalcrachtige der beide landen beteekenen, terwijl het de vraag is, of het practisch mogelijk is, dezen kostenfactor in de prijzen te verwerken. In het bijzonder voor jong- en halfkapitalistische landen kan daarom deze factor van groote betekenis zijn.

Op zichzelf zou voor dit probleem wel een oplossing te vinden zijn. Indien het industrieële land aan het agrarische land rente zou vergoeden over de clearingschuld aan het agrarische land, zou de oude toestand weer hersteld zijn. In de praktijk is een dergelijke rentebelasting echter nog nooit toegepast, hoewel hier voor zeker alle aanleiding zou zijn.

Nadeelen van het bilaterale karakter:

Het grootste nadeel der tegenwoordige clearingverdragen blijft evenwel het bilaterale karakter, dat deze methode, op heel enkele uitzonderingen na, tot dusverre heeft gekenmerkt.

Het vrije valutaverkeer had in dit opzicht het enorme voordeel, dat men de tegenwaarde der goederen en diensten ontving in vrije deviezen, d.w.z. een hoeveelheid koopkracht, die praktisch overal ter wereld kon worden aangewend en die slechts via het driehoeksverkeer uiteindelijk aan het land van oorsprong was gebonden. Het vrije devies kenmerkte zich dus door zijn algeheele fungibiliteit.

Bij gebonden deviezenverkeer evenwel, krijgt men van overheidswege een bepaalde hoeveelheid koopkracht toegewezen, die streng gebonden is aan een bepaald land en daarenboven veelal aan een concreet aangegeven doel. Daar het land met gebonden valutaverkeer vóór alles bedacht is op evenwicht in de betalingsbalansen met de afzonderlijke landen, wordt het driehoeksverkeer onmogelijk gemaakt.

Dit tweezijdige karakter van het gebonden deviezenverkeer moest onherroepelijk tot vermindering van den internationalen handel leiden. De omvang van het handelsverkeer tusschen twee landen wordt dan n.l. uitsluitend bepaald door diegene der beide partners, die het eerst zijn verzadigingspunt voor de goederen en diensten, die zijn wederpartij hem kan aanbieden, bereikt. Dit verzadigingspunt kan voor twee landen, die met elkaar bepaalde goederen wenschen uit te wisselen, zeer ver uiteenloopen. In zoverre herinnert de ruil tusschen twee landen aan den geïsoleerden ruil. De ruilmogelijkheden nemen echter zeer sterk toe, naarmate meer partijen, dus in dit geval landen, tot den ruil toetreden. De omvang van den ruil wordt dan bepaald door de maximum-opnamecapaciteit van dat land voor alle goederen van de deelnemende staten.

Het is dan ook geen wonder, dat men naar een middel heeft gezocht om het gebonden valutaverkeer dusdanig uit te bouwen, dat het driehoeksverkeer, één der belangrijkste voorwaarden voor een werkelijk effectieve internationale arbeidsverdeling, opnieuw tot zijn recht zou komen.

Hoezeer dit driehoeksverkeer in de verdrukking is gekomen, toonen de Volkenbondsonderzoekingen op dit gebied, die aangeven, dat dit driehoeksverkeer, dat in 1929 nog 18,4 pCt. van den wereldhandel uitmaakte, in 1934 reeds op 13,8 pCt. gezonken was²⁾. Hoewel deze daling met ca. 25 pCt. reeds indrukwekkend genoeg is, moet men hierbij bovendien nog in het oog houden, dat de deviezencontrole eerst nadien haar groote vlucht heeft genomen. Het is daarom waarschijnlijk, dat de daling sindsdien nog veel aanzienlijker is geweest, en zeker voor ons werelddeel.

Toen de Volkenbondsenquête over clearingen in 1935 werd gehouden, werd, onder meer in vraag 25, ook het idee van de universeele clearing opgeworpen. Zoo werd gevraagd, of de diverse staten deze wijze van verrekening praktisch mogelijk achtten. De antwoorden der deelnemende staten waren weinig bemoedigend. Hoewel men in het algemeen toef, dat de multilaterale clearing een natuurlijk complement van de bilaterale clearing vormde, werden de praktische mogelijkheden niet hoog aangeslagen. Meer perspectief zag men in een uitbreiding van de tweezijdige tot een driezijdige clearing.

Men zal evenwel goed doen de waarde der Volkenbondsenquête niet te overschatten. De belangrijkste clearingstaat, Duitschland, waar men terzake over de grootste ervaring beschikte, nam aan de enquête geen deel. In 1935 zag men de clearing nog als een tijdelijken crisismaatregel, die uiteindelijk de wederinvoering van het vrije deviezenverkeer al dan niet op basis van den gouden standaard moest helpen bevorderen. De enquête stond derhalve nog geheel onder den ban van het verleden. Bovendien

spreekt het vanzelf, dat saldoverrekening van een aantal los van elkaar opgezette clearingen, die organisch niet het minste verband vertoonen, een onbegonnen werk is. Het is dan ook zeker niet in dezen vorm, dat men dit denkbeeld nieuwe levenskracht zal wenschen in te blazen.

Multilaterale clearing.

De multilaterale of alzijdige clearing heeft alleen dan levensvatbaarheid, indien de van land tot land getroffen betalingsarrangementen onderworpen blijven aan een centrale „planning”.

Het is in dezen gedachtengang niet meer noodig (hetgeen voorwaarde was voor het goed functioneeren van de tweezijdige clearing), dat de waarde der uitgewisselde goederen en diensten tusschen twee landen in evenwicht is. Dit is in zekeren zin zelfs strijdig met het begrip van alzijdig betalingsverkeer.

Hoofdvoorwaarde voor de vlotte werking dezer betalingsfiguur is daarentegen, dat het geheel van goederen en diensten; dat elk deelnemend land afzonderlijk uitwisselt met alle overige deelnemende staten, tezamen in evenwicht is met het geheel van goederen en diensten, dat men van het geheel betreft. Voor elk individueel land moet de betalingsbalans met den ring van deelnemende staten in zijn geheel in evenwicht zijn. Wordt deze voorwaarde niet vervuld, dan stokt de geheele kringloop.

Hoe meer de afzonderlijke deelnemers elkaars economie aanvullen, des te grooter kan het onderlinge handelsverkeer zijn, waardoor een zeer vergaande arbeidsverdeling en dientengevolge een veel hooger welvaartspeil voor alle bij het blok aangesloten staten bereikbaar wordt.

Het spreekt vanzelf, dat hierbij buitengewoon hooge eischen gesteld moeten worden aan de organisatie, daar, naarmate het radernetwerk ingewikkelder van constructie wordt, eventuele storingen op één bepaalde plaats zich direct over het geheel voortplanten. Stokt de stroom op één punt, dan stokt thans onvermijdelijk de geheele kringloop. Een uiterst nauwkeurige voorbereiding en een feillooze planning van het goederen- en dienstenverkeer voor het geheel en voor ieder afzonderlijk, is daarom essentieel voor het slagen van dit plan. In principe is de alzijdige clearing op twee wijzen technisch doorvoerbaar.

In de eerste plaats door oprichting van één centrale clearingbank voor het geheele deelnemende blok van staten, bij welke bank elke deelnemende staat een rekening aanhoudt, waarop alle stortingen ten gunste van dien staat worden overgeschreven en waarover de begunstigde binnen het blok vrij kan beschikken, indien de transactie slechts past in het kader van de „planning”. Deze stortingen zijn voor de circulatiebank van het betreffende land te beschouwen als „vrije” valuta binnen het economische blok van de aan de totale clearing deelnemende staten. Zij kunnen derhalve als volwaardige dekking van de nationale bankbiljettencirculatie worden beschouwd en zelfs als zoodanig de plaats innemen van de vroegere metaaldekking. Betalingen binnen het blok kunnen derhalve plaatsvinden d.m.v. chèques, getrokken op het giraalgeldsaldo bij de centrale bank van het blok, nadat de corresponderende storting bij de nationale circulatiebank, eventueel via een clearinginstantie, is verricht³⁾.

In de tweede plaats kan elk land met de afzonderlijke deelnemers afzonderlijke betalingsarrangementen treffen, waarbij bepaald wordt, dat de saldi worden overgeboekt naar de centrale bank van het blok. Nu worden dus niet meer alle stortingen gecentraliseerd, doch uitsluitend de saldi, die uit den aard der zaak binnen het blok vrij aanwendbaar zijn. Feitelijk is het verschil er niet een van principe, maar van techniek, daar in beide gevallen de

²⁾ Geciteerd bij Wagemann: Wirtschaftspolitische Strategie, blz. 190.

³⁾ Een voorbeeld van een dergelijken clearingopzet is vermoedelijk de onlangs ingevoerde clearing van Nederland met België.

zelfde coördinatie tusschen de afzonderlijke verdragen en dezelfde centrale leiding noodig is. Ook onder dit systeem worden bevroren clearingvorderingen vermeden, doordat de saldi onderling verrekenbaar zijn gesteld, zoodat ook hier de clearingvorderingen als vrije valuta binnen het blok mogen worden beschouwd.

Onder het stelsel van de alzijdige clearing is voorts credietverleening op langen termijn evenzeer mogelijk als dit bij de bilaterale clearing het geval was. Ook hier zullen vooraf leveringen en tegenleveringen worden vastgelegd, waarbij men dan nog het voordeel heeft, dat de terugbetaling eventueel in driehoeksverkeer kan plaatsvinden.

Naast de plannen op korten termijn, biedt dit systeem de mogelijkheid afspraken over langere tijdsruimte te treffen en kan het aldus dienstbaar gemaakt worden aan een systematischen opbouw van het geheele blok.

Gezien de buitengewone ingewikkeldheid van dit vraagstuk, rijst de vraag, op welke wijze men tot de praktische toepassing denkt te komen.

Volgt men den weg, dien de gewone clearingverdragen hebben gevolgd, dan zou men etappegewijs te werk gaan en de alzijdige clearing slechts geleidelijk over alle posten van het betalingsverkeer uitbreiden. Men zou dan dus beginnen met de goederenbalansen en eerst later de dienstenbalansen, alsmede de verplichtingen en vorderingen uit hoofde van kapitaalverkeer, moeten invlechten.

Het is evenwel ook denkbaar, en zelfs waarschijnlijker, dat men aan een andere methode de voorkeur zal geven. Het voorloopig beperken der totale clearing tot de goederenposten en de direct met het warenverkeer samenhangende kosten heeft n.l. het groote bezwaar, dat men dan later de overige posten in het geheel moet gaan verwerken. Het goederen- en dienstenverkeer is trouwens zoo nauw met elkaar verbonden, dat scheiding daarom al onjuist is.

Voor vele der deelnemende staten, zoo b.v. Duitschland, zal gelden, dat zij de betalingsbalanspositie van hun eigen land met de respectievelijke andere deelnemers reeds exact kennen. Er is dus reeds veel ervaringsmateriaal beschikbaar, doordat deze deelnemers reeds jarenlang het deviezencontrolestelsel hebben toegepast. Het lijkt daarom niet onwaarschijnlijk, dat men op dit ervaringsmateriaal reeds direct zal willen voortbouwen, temeer, daar de meeste staten, die eerst onlangs het vrije valutaverkeer den rug toekeerden, met de eerstgenoemde staten reeds geruimen tijd bilaterale overeenkomsten hadden loopen. Het is daarom ook mogelijk om aan de hand van een betrekkelijk ruwe „planning” te beginnen en de circulatiebanken der deelnemers op te dragen na een bepaalden termijn de debiteuren uit te betalen, waartegenover deze circulatiebanken dan een vordering op de centrale verrekening instantie verkrijgen, die, naarmate het systeem wordt geperfectionneerd, automatisch het karakter van vrije valuta binnen de groep verkrijgt. Men anticipeert zodoende op het toekomstig evenwicht.

In het begin zal het evenwicht dan nog niet verkregen worden, maar het zal steeds dichter benaderd worden, naar gelang de plannen meer worden uitgewerkt. Trouwens dit evenwicht mag men niet al te mechanisch opvatten, hoewel de afwijkingen binnen betrekkelijk nauwe grenzen beperkt moeten blijven.

De vraag rijst in dit verband, of aan het goud hier niet een ondergeschikte rol kan worden toebedeeld. Ondergeschikt n.l. in dien zin, dat het niet meer, zooals vroeger, de dekking vormt van de valuta, maar, dat wel beperkte hoeveelheden edel metaal door de circulatiebanken worden aangehouden ter vereffening van kleine saldi der betalingsbalansen, die toch ook bij de meest nauwkeurige schattingen zullen voorkomen. Het soepel functioneeren van het stelsel zou aldus wellicht worden bevorderd. Het goud is dan niet meer een belangrijk bestanddeel der valutapolitiek en zeker geen basis van het stelsel, doch slechts een ondergeschikt hulpmiddel, dat evenwel op een beperkt terrein goede diensten zou kunnen bewijzen.

Met het idee van de alzijdige clearing heeft de ontwikkeling van het internationale betalingsverkeer bijna een cirkel beschreven.

Het uitgangspunt was het vrije valutaverkeer, steunende op de gedachte van een betalingsbalans, waarvan de saldeering automatisch tengevolge van het prijsmechanisme via de wisselkoersen plaats vond. Naarmate men tot de erkenning kwam, dat dit prijskompas ten gevolge der steeds toenemende starheid van prijzen en kosten steeds minder in staat was zijn oorspronkelijke functie als richtsnoer van de productie te vervullen, en ook de wisselkoers door de toenemende protectionistische afsnoering der landen niet langer als medium tot verkrijging van het betalingsbalansevenwicht kon optreden, zag men zich genoodzaakt het evenwicht kunstmatig door bilaterale overeenkomsten tot stand te brengen. Hoewel men er in slaagde om dezen vorm van betalingsverkeer tot een alleszins bruikbaar instrument om te vormen, ging men toch gaandeweg de behoefte aan een meer soepele wijze van verrekening gevoelen. Deze methode heeft men thans gevonden in het toepassen van de multilaterale clearing, waardoor het mogelijk is het vrije valutaverkeer binnen de groep van deelnemende staten te herstellen. Hierdoor vervalt het grootste bezwaar, dat de bilaterale clearing aankleefde, n.l. het in het buitenland geblokkeerde clearingsaldo, dat thans binnen de groep weer vrij awendbaar zal worden. Hierdoor komt het spiegelbeeld-effect, dat de bilaterale clearing te zien gaf, te vervallen.

Op deze wijze kan vrij valutaverkeer binnen de groep weer worden hersteld, hetgeen mogelijk is, daar men nauwlettend voor behoud van het evenwicht aan de hand van vooraf opgestelde schema's zal waken. Het is niet meer de oude vrijheid in ongebondenheid uit den tijd, toen men eenerzijds het valutaverkeer vrijliet, doch tegelijkertijd de goederenbeweging dusdanig aan banden legde, dat er praktisch geen verband tusschen financieele en reële transfer meer bestond, hetgeen vroeg of laat tot ernstige verstoringen aanleiding moest geven. Tegen divergentie van monetaire en reële transfer zal in het nieuwe stelsel nauwlettend dienen te worden gewaakt. Geen nieuwe credieten zullen mogen worden verleend, indien niet vooraf is vastgelegd, langs welke kanalen zoowel de credietverleening als de latere betaling van rente en aflossing zal plaats vinden.

De alzijdige clearing is een gebouw, waarvan de fundamenten nog moeten worden gelegd. Het stelsel kan Europa uit het financieele moeras voeren, indien bij dezen centralen opbouw ieder der deelnemers in de gelegenheid wordt gesteld zijn natuurlijke plaats in het geheel te herwinnen. Een verstandige interpretatie van de ruilverhoudingen van het verleden, d.w.z. uit den tijd, dat deze nog niet werden verstikt door kunstmatige belemmeringen, en een open oog voor de toekomst kunnen een waarborg scheppen, dat deze nieuwe opbouw in het belang van alle deelnemende staten afzonderlijk zal zijn, waarmede tevens het geheel uiteindelijk het beste gediend wordt. Voldoet de opbouw van het blok aan dezen eisch, dan zal een hecht geheel kunnen ontstaan op basis der natuurlijke verhoudingen, van waaruit dan tevens de betrekkingen tot de niet met het blok aangesloten staten kunnen worden geregeld.

De cirkelgang is hiermede bijna gesloten. Bijna . . . . ., immers is niet zeker, dat de zoo tot stand gekomen situatie samenvalt met die, welke bij een werkelijk vrij spel der economische krachten zou zijn ontstaan.

Indien men zich tracht in te denken, welk een ontzaglijk werk het opstellen van een dergelijke volledige betalingsbalans voor het totaal der deelnemende landen beteekent, waarbij bovendien nog afspraken voor de ontwikkeling over langeren termijn zullen moeten worden getroffen, dan schijnt dit een duizelingwekkende opgave, evenwel een taak, onzen dynamischen tijd waardig.

An. Treep schijnt laatste en ten leeren.
wandy artoel over clearing's en.
pochens te hebben. Not p dat een opmaak.
Ik ontmoet hem nog, in wde ludo
wel sone hebben.

July

NIEUWE ASPECTEN VAN ONS CLEARING- VERKEER.

Een medewerker uit bankkringen schrijft ons:

Met de invoering van de Deviezenverordening 1940 werd formeel de basis gelegd voor een herstel van ons buitenlandsche betalingsverkeer, dat tusschen 10 Mei en 27 Juni onder de vigeur van den Deviezennoodmaatregel volkomen was geblokkeerd. Voor een feitelijk herstel van het betalingsverkeer is natuurlijk meer vereischt dan het scheppen van een apparaat van contrôle op en reglementeering van het deviezenverkeer. In de eerste plaats is daarvoor noodig: het bezitten van een zekeren beginvoorraad aan deviezen, waaruit geput kan worden, om aan hen, die vergunningen ontvangen om deviezen te verwerven, deze ook inderdaad te verschaffen. Het leeuwendeel van de „monetaire reserve”, die wij bezaten, is thans geblokkeerd. In de eerste plaats geldt dit voor den goudvoorraad van de centrale bank en het egalisatiefonds, terwijl bovendien het overgrootste deel der buitenlandsche banksaldi in Nederlandsch bezit — t. w. dollarsaldi — voor het oogenblik eveneens bevroren is. Daarnaast bestaat een zekere reserve ter beschikking van het buitenlandsche betalingsverkeer in den vorm van goud en buitenlandsch bankpapier, opgepot door particuliere bezitters. Ingevolge de bepalingen van de Deviezenverordening wordt deze reserve thans ten behoeve van de gemeenschap opgevorderd. Zij is echter betrekkelijk gering, terwijl met het inzamelen tijd gemoeid is. De voornaamste bron, waaruit wij deviezen voor de dekking van onze importbehoeften zullen moeten putten, is derhalve: export van goederen en diensten. En juist het weder op gang brengen daarvan gaat onder de heerschende omstandigheden met groote moeilijkheden gepaard.

Onder de geschetste verhoudingen is het begrijpelijk, dat de meesten onzer partners in het internationale goederenverkeer, voor zoover zij als leveranciers in aanmerking komen, onze deviezenpositie, niet als bijzonder sterk kunnen beschouwen. Ons land heeft thans een plaats ingenomen onder de landen met gereguleerd internationaal betalingsverkeer, en bovendien met een uitermate geringe monetaire reserve, zoodat het voor de hand ligt, dat weinig leverancierslanden geneigd zijn op andere basis dan via een clearingregeling de financieele afwikkeling van hun verkeer met ons te organiseeren. Niet alleen hebben zij door zulk een regeling zelf de vereffening van de aan ons land verrichte leveranties in de hand, maar bovendien kan aldus het evenwicht in het wederzijdsche verkeer worden gehandhaafd. Immers, als regel waren doel en wezen van het clearingverkeer: de blokkade van commercieele vorderingen te voorkomen en anderzijds te vermijden, dat de deviezenrestricties een leveranciersland zwaarder troffen dan door den stand van de handels- en dienstenbalans tusschen dit land en dat van den partner gemotiveerd was. Voegt men hieraan toe, dat door de ontwikkeling van de laatste maanden verschillende andere landen eveneens in een situatie zijn gekomen, waardoor zij het vrije deviezenverkeer moesten stopzetten of bestaande beperkingen moesten verscherpen, zoodat er ten aanzien van die landen onzerzijds weer aanleiding is om tot invoering van een clearing over te gaan, dan is het niet te gewaagd om te voorspellen, dat in de toekomst een steeds toenemend deel van ons buitenlandsch verkeer via clearingrekeningen zal worden vereffend.

Reeds zijn verschillende nieuwe clearingen aan ons financieele arsenaal toegevoegd, terwijl daarnaast de omvang van de bestaande clearing met Duitschland belangrijk werd uitgebreid. Wat deze laatste betreft vallen de volgende bijzonderheden te vermelden, die een heel ander aspect verleen aan het organisme van deze clearing.

Clearing met België via Duitschland.

Alle clearingen, welke wij tot nu toe kenden, waren,

hetzij bilaterale, hetzij eenzijdige. Bij de laatste was het natuurlijk de opzet om deze, zoo spoedig als de onderhandelingspositie zulks mogelijk maakte, om te zetten in een tweezijdige.

De nieuw ingestelde clearing met België nu is een tweezijdige, n.l. in dier voege, dat zoowel Nederlandsche debiteuren hier als Belgische debiteuren in België bij het vereffeningsinstituut hun storting verrichten, terwijl de afrekening in het crediteurland door het betreffende vereffeningsinstituut plaats vindt.

Een bijzonderheid van de Nederlandsch-Belgische clearing is echter, dat de afwikkeling wordt geleid via de Nederlandsch-Duitsche clearing. Op zichzelf behoeft dit feit nog geen principiële beteekenis te worden toegekend. De maatregel kan van zuiver administratieve strekking zijn, wanneer het in het voornemen ligt de stortingen met betrekking tot het betalingsverkeer Nederland-België geheel gescheiden te houden van die, welke het Duitsch-Nederlandsche verkeer betreffen. Er zijn echter geen aanwijzingen, die erop duiden, dat de beide rekeningen aldus gescheiden zullen blijven en in dat geval gaat dus de beteekenis van het nieuwe systeem het zuiver administratieve verre te buiten.

Er is in den jongsten tijd van Duitse zijde, wanneer het inter-Europeesche betalingsverkeer ter sprake kwam, meermalen gewag gemaakt van het nut van een soort centraal verrekeningsstelsel, waarbij het betalingsverkeer tusschen Europeesche landen over Berlijn zou worden geleid. Het behoeft wel geen betoog, dat zulk een stelsel groote voordeelen kan hebben boven den tot nu toe gebruikelijken vorm van clearing. Immers één van de grootste bezwaren tegen het clearingsstelsel is de bilaterale binding, waardoor het handelsverkeer ondergeschikt wordt gemaakt aan het betalingsverkeer en de im- en exportbeweging (zichtbare zoowel als onzichtbare) wordt gewrongen in het keurslijf van de tweezijdigheid¹⁾. Had reeds de actieve handelspolitiek in de laatste jaren de tendens geschapen om via het reciprociteitsbeginsel een van-land-tot-land-evenwicht tot stand te brengen, die ontwikkeling werd nog belangrijk versneld naarmate meer en meer de clearing de basis voor het internationale betalingsverkeer werd. Men behoeft slechts een blik te slaan op de handelsbalansen tusschen onderscheiden landen om te zien, dat zulk een bilateraal evenwicht allerminst „natuurlijk” is. Hoe intensiever de internationale arbeidsverdeling is, des te meer zal de toestand zoo zijn, dat een land uit het ééne land veel meer koopt dan het daaraan levert, terwijl uit andere landen daarentegen veel meer wordt geïmporteerd dan daarheen wordt verkocht. Zou men nu met elk dier landen een tweezijdige clearing invoeren, zonder dat op eenigerlei wijze in de vereffening van clearingsaldi voorzien was, dan zou er een sterke verschuiving in het handelsverkeer moeten plaats vinden. Wil men de voordeelen van het vrije betalingsverkeer niet onnoodig prijs geven, dan dient, wanneer clearing regel en deviezenverkeer uitzondering wordt, gezocht te worden naar een oplossing om dit inconvenient op te heffen. Dat is mogelijk, wanneer hetzij de bilaterale clearingen, wat de saldi betreft, via een soort centrale topclearing kunnen worden vereffend, dan wel alle clearingen worden geleid over een centraal verrekeningskantoor, waardoor min of meer automatisch de „spitsen” tegen elkaar wegvallen, mits alle aangesloten landen elk voor zich ten aanzien van de rest der clearingpartners in totaal een sluitende „clearingbalans” hebben. Wanneer de opzet, waarvan hierboven terloops melding werd gemaakt, inderdaad dit doel zou beoogen, dan vervalt daarmee het geschetste bezwaar tegen een stelsel van clearingen en kan zulk een systeem even soepel functionneeren als een stelsel van — al of niet „gebonden” — deviezenverkeer.

¹⁾ Zie in dit verband het artikel van Dr. A. Treep: „De cirkelgang der clearing” in dit nummer. (Redactie.)

Wanneer men de Nederlandsch-Belgische clearing als een eerste begin van zulk een opzet zou moeten beschouwen, dan kan terecht gezegd worden, dat zij een mijlpaal beteekent in de historie van de organisatie van het internationale betalingsverkeer ²⁾.

De clearingen met Zveden en Zwitserland.

Deze beide clearingen dragen vooralsnog een autonoom karakter, terwijl afgewacht moet worden, of, wanneer zij in een tweezijdige worden omgezet, de afwikkeling geheel — zoals bij België — dan wel gedeeltelijk over de Nederlandsch-Duitsche clearing zal plaats vinden, dan wel of zij tenslotte een strikt bilateraal karakter zullen krijgen.

Voorloopig valt er met betrekking tot deze beide clearingen één bijzonderheid van principieelen aard op te merken. Bepaald werd n.l., dat, om tot storting in deze clearingen te mogen overgaan, de debiteuren, behoudens één uitzondering voor betalingen ter zake van goederenimport vóór 10 Augustus bewerkstelligd, in het bezit moeten zijn van een desbetreffende vergunning van het Deviezeninstituut. Tot het moment van instellen dezer clearingen gold de algemeene regel van de Deviezenverordening 1940: dat met betrekking tot handelingen, vallende onder een verdrags- of autonome clearing, de genoemde verordening niet van toepassing is (zie art. 3 der D.V.) In het algemeen kan men zeggen, dat, aangezien elke clearing feitelijk een sluitende deviezenregeling-per-land is, waardoor de deviezenpositie als zoodanig nimmer bezwaard kan worden, verdere beperkende voorschriften ook inderdaad achterwege kunnen blijven. Daarbij moet men zich echter realiseeren, dat hoewel de eventueel deficit in de clearing niet van invloed is op de betalingsbalans blijft in dier voege, dat zulk een tekort geen niet door vraag gedekt aanbod van guldens, c.q. geen niet door aanbod gedekte vraag naar deviezen veroorzaakt toch een clearingtekort niet wenschelijk is. En indien al onzerzijds tegen het oploopen van een deficitair saldo geen bezwaar zou bestaan, dan zouden onze verdragspartners daartegen des te meer bezwaar kunnen hebben.

Om die reden is begrijpelijk, dat men terzake van de betrokken clearingen aan debiteuren, die daarin moeten betalen, evenzeer het bezit van een vergunning van het Deviezeninstituut heeft voorgeschreven als bij betalingen in deviezen of guldens buiten een clearing om. In dit opzicht heeft men dus het systeem overgenomen, dat sinds jaar en dag ook in Duitschland bestaat, waar als regel een „Devisenbescheinigung“ evenzeer verlangd wordt voor clearingstortingen bij de Verrechnungskasse als voor het verwerven van deviezen of betaling op „freies Reichsmarkkonto“ ten gunste van een buitenlander. In dit opzicht is te onzent de situatie natuurlijk geheel anders dan voorheen. Terwijl vroeger onzerzijds het standpunt kon worden ingenomen: hoe meer stortingen aan Nederlandsche zijde in de clearing hoe beter, want hoe meer export naar den clearingpartner mogelijk is — het was immers steeds die partner, welke deviezenbeperkingen had ingevoerd — is nu de toestand anders. Thans zijn wij zelf het land met de deviezenrestrictie en wij moeten zorgen, dat niet door te omvangrijke importen — zulks te bezien in verhouding tot onze contraprestaties aan het betrokken land of de betrokken landen — bij ons een geblokkeerd saldo ontstaat, althans niet een grootter saldo dan wij eventueel, hetzij in deviezen kunnen afdekken (indien dat in de betrokken afspraken is voorzien), hetzij via een centrale topclearing kunnen vereffenen.

Onder die omstandigheden moet dus rekening worden gehouden met de waarschijnlijkheid, dat, voor zover daartoe in elk individueel geval aanleiding bestaat, in de toekomst ook voor clearingbetalingen de vergunning van het Deviezeninstituut als rem zal worden gebruikt.

²⁾ Inmiddels zijn zoowel met het Protectoraat Boemen en Moravië als met Zuid-Slavië clearingen op dezelfde leest geschoeid tot stand gekomen.

Uitbreiding clearing met Duitschland.

Door de recente uitbreiding van de clearing met Duitschland — voorheen alleen geldend voor betalingen uit hoofde van het goederenverkeer, nevenskosten daargen, licenties, bepaalde vrachten en andere met name aangewezen posten van de betalingsbalans — tot een totale clearing (met uitsluiting overigens van kapitaalposten, voor zover remises van Duitschland naar Nederland betreft) is het karakter van deze clearing weliswaar niet principieel, maar toch gradueel noemenswaard veranderd.

Nu men er van Duitsche zijde geen belang meer bij heeft om remises van Nederland uit, die tot nu toe buiten de clearing vielen, daarbuiten te houden, omdat deze gelden voor dit land toch geen „deviezen“ meer beteekenen — hetzelfde geldt trouwens voor dat gedeelte der clearingstortingen, dat voorheen op vrije rekening van de Reichsbank werd goedgeschreven en waarover buiten de clearing om beschikt kon worden — mag men aannemen, dat, waar de ratio daarvoor geheel weggevallen is, deze afspraak ook wel ongedaan gemaakt zal zijn. Om, de vermelde redenen was het invoeren van een totale clearing thans de meest logische oplossing.

Aangenomen mag worden, dat er in de naaste toekomst meer clearingen zullen worden ingevoerd, en daarom zijn de gewijzigde aspecten van dezen vorm van buitenlandsch betalingsverkeer juist nu van beteekenis.

Eén van de vragen, die thans het meeste belang inboezemen, is deze: zal de gedachte van centralisatie van het clearingverkeer, derhalve met doorbreking van het zuiver bilaterale karakter, zooals hierboven omschreven, in noemenswaarden omvang worden toegepast, en, zoo ja: hoe zal de practische uitwerking hiervan zijn?

HET I.V.I.O. EN ZIJN ARBEID VOOR WERKLOOZEN EN GEMOBILISEERDEN.

Ontstaan van het I.V.I.O.

Het I.V.I.O., of zooals het voluit heet, het Instituut voor Individueel Onderwijs, is geboren uit den nood der werkloosheid. Toen in 1939 en volgende jaren duizenden buiten het normale arbeidsproces kwamen, was het groote probleem, waarvoor de Overheid zich zag gesteld: hoe kunnen deze menschen niet slechts financieel worden geholpen, maar op welke wijze kan gezorgd worden, dat zij voor geestelijken achteruitgang worden behoed.

In vorige artikelen gaf ik een beschrijving van de werkverruiming in ons land. Het behoeft geen betoog, dat deze vorm van hulp in de eerste plaats genoemd kan worden onder de zedelijke middelen tot bestrijding van de werkloosheid, te meer daar waarden van blijvend aard worden geschapen. Werkverruiming toch beteekent arbeid en zinvolle arbeid geeft nu eenmaal inhoud aan het leven, ook wanneer de normale werkgelegenheid ontbreekt. De werkverruiming bereikte echter slechts een deel der werkloozen en tienduizenden bleven over, tot volledige lediggang gedoemd.

Wie in de arbeiderswereld geen onbekende is, weet, dat ondanks het voortreffelijke onderwijs, waarop Nederland terecht trotsch kan zijn, het peil der algemeene ontwikkeling der groote massa, welke na het verlaten der school geen onderwijs meer heeft genoten, nog heel wat te wenschen overlaat. Zoo lag het voor de hand, dat getracht werd door middel van cursussen den werkloozen gelegenheid te geven hun kennis te hernieuwen en aan te vullen. Men begon met het oude en beproefde klassikale stelsel. Ondanks energieke pogingen werd dit geen succes. Dit laat zich ook wel begrijpen. Volwassen mannen, vaders dikwerf, voelen zich nu eenmaal niet meer thuis op de schoolbanken en wennen niet meer aan schoolse methoden.

Ook de practische moeilijkheden bleken zeer groot. Een klas werkloozen toch is geen constante grootheid, zooals een klas kinderen. Het aantal varieert steeds.

Vandaag heeft de een, morgen de ander voor korten of langen tijd weer werk, waardoor het verloop steeds aanzienlijk is.

Ook het bevattingsvermogen en het ontwikkelingspeil der deelnemers loopen zeer uiteen. Reeds spoedig bleek derhalve, dat, wilde men werkelijk tot resultaten van beteekenis komen, individueel onderwijs noodzakelijk was. Een belangrijk werk om tot oplossing van dit vraagstuk te komen is verricht door het Amsterdamsch Centraal Comité voor Jongere Werkloozen. Voorgelicht door Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, Hoogleraar in de Paedagogie aan de Amsterdamsche Universiteit, werden proeven genomen met onderwijsmethoden, welke, nauw verwant aan het Daltonsysteem, bestonden uit schriftelijke cursussen, verdeeld in een groot aantal z.g. „taken”. De stof zou zoo min mogelijk op schoolsche wijze worden verwerkt, zoodat men het materiaal zou ontleenen aan het werkelijke leven van allen dag.

Deze proeven slaagden dermate goed, dat een organisatie werd gesticht om in geordend verband dit werk op ruimer schaal ter hand te nemen. Zoo ontstond de stichting „Instituut voor Individueel Onderwijs”, welke zich, blijkens de statuten, tot doel stelt „het onderwijs op ontwikkelingscursussen van oudere en jongere werkloozen en andere cursussen met een heterogene en/of vlottende bevolking mogelijk te maken”. De leiding van het Instituut kwam in handen van paedagogisch en modern didactisch geschoolde krachten. Een groote staf van medewerkers werd aan het Instituut verbonden, waardoor het op den duur mogelijk bleek om op een zeer ruim terrein werkzaam te zijn.

Zoomer voor meer als voor minder ontwikkelden worden cursussen georganiseerd op het terrein der algemeene ontwikkeling als Nederlandsche taal, aardrijkskunde, geschiedenis, rekenen en wat er verder tot de lagere schoolvakken kan worden gerekend. Daarnaast kwamen algemeene vormende cursussen op het gebied der vreemde talen, eenvoudige wiskunde, boekhouden, handelsrekenen, radioleer, gezondheidsleer, landbouw, tuinbouw, huis-houdelijke beroepen, enz., enz.

Werkwijze.

Van de organisatie van het werk kan op geen duidelijker wijze een beeld worden gegeven dan door het overnemen van het navolgende citaat uit den gids voor het I.V.I.O.-werk, welke door één der huidige directeuren, den heer C. J. J. Wiedhaup, werd samengesteld:

„In de I.V.I.O.-taak wordt de natuurlijke „leer”-methode op een hooger plan geheven, „door-dacht en geordend. Hoe voltrekt zich dit natuurlijke „leer”-proces? Wij lezen een krant of een „boek. Door onze belangstelling blijft onze aandacht bij de lectuur. Misschien begrijpen wij niet „alles; het geheel is ons echter „im groszen Ganzen” „duidelijk. Bewust of onbewust vullen we onze „kennishiaten aan door waarnemen, vergelijken, „afleiden, enz. Nu en dan breekt een nieuw inzicht „door, wij bestijgen als het ware een heuvel: het „terrein, dat wij overzien, wordt ruimer. Na deze „bestijging gaan wij soms weer naar het vlakke „land van de concrete feiten terug. Maar wij voelen „ons daar dan meer thuis dan voorheen. Wij hebben „op den heuveltop het terrein verkend. Niet altijd „echter kunnen wij de hiaten in onze kennis en „ons tekort aan inzicht zelf aanvullen. Vaak „hebben wij daarbij hulp nodig. Wij gaan dan „naar een persoon, die meer weet dan wij, of wij „nemen een boek, een encyclopaedie, een atlas „of een van de talloze andere geordende kennis-„reservoirs, die de menschheid in den loop der „eeuwen heeft aangelegd. Dit lukt ons echter „uitsluitend, wanneer wij het systeem begrijpen, „dat aan de ordening van deze kennis ten grond-„slag heeft gelegen. Wie het alphabet niet kent, „heeft bitter weinig aan een woordenboek!”

Door de verdeling van iederen cursus in een aantal taken, gewoonlijk 50, wordt het mogelijk, dat ieder in een tempo, dat bij zijn aanleg en beschikbaren tijd past, een geheelen cursus doorwerkt. Iedere taak bevat een tekst en een interessant verhaaltje, waarin enkele moeilijkheden zijn verwerkt, zoodat de cursist zelf actief moet denken. Moeilijkheden worden in aantekeningen na den tekst toegelicht, waarna de cursist de opgaaft krijgt een werkstuk samen te stellen en een aantal vragen te beantwoorden, welke het noodig maken, dat de voorgaande tekst volledig is verwerkt. Zoo leert de cursist zelfstandig werken. De correctie geschiedt door den (onontbeerlijken) cursusleider en wel in tegenwoordigheid van den cursist, zoodat de leider gelegenheid heeft hem met zijn individueele moeilijkheden te helpen. Zoo lang hij een ontwikkelingscursus bezoekt, of in een kamp is opgenomen — bij de zorg voor jeugdige werkloozen speelt het I.V.I.O.-werk een belangrijke rol — kan de leider hem de noodige voorlichting geven. Moet hij den cursus of het kamp verlaten, b.v. omdat hij weer werk gevonden heeft, dan beteekent dit intusschen niet, dat nu ook de schriftelijke cursus moet worden afgebroken. In vele gevallen is het n.l. mogelijk gebleken in plaatselijke avondcursussen deze menschen op te nemen. Zonder leiding is het verwerken der taken, bij gebrek aan correctie, daarentegen niet goed mogelijk.

Het werk van werkloozen.

Doordat het I.V.I.O. bij het ontwikkelingswerk voor werkloozen hoofdzakelijk optreedt als „taken”-leverancier, is het moeilijk om in cijfers een volledig beeld van het werk te geven. De volgende tabellen geven een overzicht van het aantal geleverde taken:

Aantal afgeleverde taken over 1936 tot en met 1940.

	1936	1937	1938	1939	1940
1e kwartaal		71.032	65.957	118.248	414.800
2e kwartaal		23.260	25.332	72.390	266.650
3e kwartaal		33.559	55.926	77.400	
4e kwartaal	84.012	98.590	135.633	401.918	
Totaal	84.012	226.441	282.848	669.956	

Aantal afgeleverde taken over 1940.

	Militairen	Werkloozen	Hulp aan gestagnede scholen	Overige	Totaal	Totaal 1939
Jan.	144.200	11.000	—	5.600	160.800	40.775
Febr.	112.550	8.600	—	7.700	128.850	37.426
Maart	114.800	8.600	—	1.750	125.150	40.047
April	55.250	21.250	—	11.750	88.250	32.758
Mei	2.700	350	12.700	1.550	17.300	23.355
Juni	—	10.700	140.500	9.900	161.100	16.277
Juli	Opb. dienst 3.800	17.750	32.500	9.650	63.700	12.755
Totaal	433.300	78.250	185.700	47.900	745.150	203.393

Er zullen uit den aard der zaak vele cursisten zijn, die meer dan één cursus volgen, zooals er ook velen zijn, die bij het begin of halverwege stranden.

De groote hetging van het werk rechtvaardigt echter, mede door hetgeen de schrijver van dit artikel daaromtrent weet, de conclusie, dat vele cursisten voor zichzelf de waarde van dit werk hebben leeren kennen, omdat zij hebben geleerd, dat verrijking van kennis en belangstelling winst beteekenen voor hun persoonlijk leven en dat vergroting van vakkennis een daadwerkelijke verbetering beteekent van de kansen om in het maatschappelijk leven weer een plaats te veroveren.

Gaat men de gemeenten na, waarin het I.V.I.O. voor werkloozen werkzaam is of geweest is, dan krijgt men

een goeden indruk van de verspreiding ervan over het geheele land ¹⁾.

Het werk voor gemobiliseerden.

Thans nog een enkel woord over de inschakeling van het I.V.I.O. bij het werk voor de militairen toen ons land gemobiliseerd was. Het eerste contact tusschen het I.V.I.O. en de militaire autoriteiten dateert van Juli—Augustus 1939.

Reeds op 12 Juli had de toenmalige Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht de aandacht van de betreffende Commandanten gevestigd op de beteekenis van het I.V.I.O. De volledige mobilisatie van 28 Augustus maakte echter, dat de oorspronkelijke opzet van de ontworpen organisatie niet kon worden gehandhaafd, omdat de militaire groepeerings geheel werden gewijzigd.

Het behoeft geen betoog, dat de oopenhooping van mannen uit allerlei kringen, die plotseling uit hun normalen werkkring waren gerukt, de militaire autoriteiten voor de moeilijke vraag stelden: hoe worden deze menschen bezig gehouden gedurende den tijd, dat zij geen militairen dienst hebben.

De oprichting van het Bureau Ontwikkeling en Ontspanning bij het Algemeen Hoofdkwartier was een bewijs, hoe de autoriteiten de noodzaak gevoelden om hier leiding te geven. Het I.V.I.O.-werk bleek een hulpmiddel van beteekenis te zijn.

Dezelfde moeilijkheden, waarmede het onderwijs aan werklozen te kampen had, deden zich uit den aard der zaak ook hier voor: uiteenlopend ontwikkelingspeil, groot verschil in belangstelling, enz. Ook andere bezwaren kwamen voor. Zoo bleek in de practijk, dat het intrekken van de militaire verloven een sterken teruggang in het volgen van cursussen tot gevolg had. Waarschijnlijk werd door de spanning, welke hiervan het gevolg was, de belangstelling voor studie verminderd. Het grootst was de belangstelling gedurende de winter-maanden.

Het aantal groepen taken, dat aan militairen werd uitgereikt, bedroeg circa 700.000. Procentsgewijze was de belangstelling als volgt verdeeld:

Middenstandsopleiding	33 pCt.
Nederlandsche taal	7 "
Vreemde talen	17 "
Boekhouden en handelsrekenen	9 "
Rekenen en wiskunde	8 "
E.H.B.O.	4 "
Overige vakken	22 "

Uit dit overzicht blijkt wel, dat de belangstelling het grootst was voor het middenstandsdiploma. Ook vreemde talen namen een zeer belangrijke plaats in. Gering daarentegen was de belangstelling voor vakken als geschiedenis, economie en staatsinrichting.

Het aantal cursisten, dat werkelijk serieus aan dit werk deelnam, kan geschat worden op ongeveer 30.000.

De oorlog en de daarop gevolgde demobilisatie hebben het werk onverwacht beëindigd. Laten wij echter hopen, dat velen den arbeid van het I.V.I.O. hebben leeren waardeeren en dat zij, thuis gekomen, het begonnen werk zullen voortzetten. In hoeverre dit daadwerkelijk het geval is, is mij niet bekend.

¹⁾ De gemeenten, waarin sinds 1936 het I.V.I.O. heeft gewerkt, zijn: Amsterdam, Almelo, Amersfoort, Apeldoorn, Arnhem, Baarn, Bennebroek, Bennekom, Bostel, Breda, Budel, Delft, Deventer, Dronrijp, Edam, Egmond-Binnen, Eindhoven, Emmen, Enschede, Hattem, Giessendam, Ginneken, Den Haag, Groningen, Haarlem, Heerlen, Heilo, 's-Hertogenbosch, Kerkrade, Leiden, Maastricht, Markelo, Middelburg, Noordwijk, Heesch, Nijmegen, Ommen, Ossendrecht, Princenhage, Rockanje, Roosendaal, Rotterdam, Brunssum, Sliedrecht, Sprang, Stadskanaal, Tilburg, Utrecht, Velsen, Venlo, Vught, Winschoten, Wormerveer, Zuidland, Zwolle. Verder in alle kampen voor jonge werklozen.

Slotopmerkingen.

Tenslotte dient nog te worden vermeld, dat het I.V.I.O.-werk ook de aandacht heeft getrokken van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Toen na den oorlog een aantal scholen niet in staat was het normale onderwijs te hervatten, heeft de Secretaris-Generaal, waarnemend Hoofd van dat Departement, het I.V.I.O. ingeschakeld om tijdelijk hulp te bieden. Ook bij het Amsterdamsche onderwijs is voor sommige scholen gebruik gemaakt van het I.V.I.O.-werk.

Resumeerende kunnen wij zeggen, dat het I.V.I.O. zijn sporen heeft verdiend. Veel ervaring werd in den loop der jaren verworven, aanvankelijk gemaakte fouten konden worden hersteld, waardoor het gehalte van het onderwijs steeds kon worden verbeterd. Het is te wenschen, dat het I.V.I.O. in staat zal blijken om dit werk met kracht te blijven voortzetten.

MEIJER DE VRIES.

AANTEKENINGEN.

De afstand van Bessarabië aan de Sovjet-Unie in zijn economische beteekenis voor de Roemeensche volkshuishouding.

Over den invloed van het verlies van Bessarabië op de economische structuur van Roemenië verschaft Werner Zimmermann eenige belangwekkende gegevens in „Der deutsche Volkswirt“ van 26 Juli 1940.

Deze invloed doet zich, volgens hem, in hoofdzaak gevoelen in den agrarischen sector van het economisch leven. Op industrieel gebied zijn de wijzigingen van ondergeschikte beteekenis. Van de ruim 3500 fabrieken, welke Roemenië telde, waren er slechts 126, voornamelijk levensmiddelenindustrieën, in Bessarabië gevestigd, die niet meer dan 2 pCt. van het in de gezamenlijke Roemeensche industrie geïnvesteerde kapitaal vertegenwoordigden. In het afgestane gedeelte van de Boekowina was de beteekenis der industrie weliswaar grooter, maar, alles tezamen genomen, bedraagt het verlies aan industriele capaciteit voor Roemenië nauwelijks 5 pCt. De nog geringe dichtheid van het verkeer in de betrokken gebieden is oorzaak, dat zich ook in verkeerstechnisch opzicht geen wijzigingen van beteekenis voordoen.

De invloed op agrarisch gebied.

Van het totale Roemeensche territoir, ter grootte van circa 295.000 km², met 18 miljoen inwoners, nam Bessarabië ongeveer 54.000 km² met 4 miljoen inwoners in beslag. Het overwegend agrarische karakter van het land komt beter tot uitdrukking in de cijfers betreffende Bessarabië dan in die betreffende het geheele vroegere Roemeensche staatsgebied. Terwijl in geheel Roemenië 80 pCt. van de bevolking op het platteland gevestigd was, bedroeg dit percentage voor Bessarabië 87. Van de bodemoppervlakte van geheel Roemenië was 45 pCt., van die van Bessarabië 70 pCt. akkerland. Opmerking verdient, dat het aandeel der handelsgewassen in de totale bebouwde oppervlakte van Bessarabië 8,7 pCt. bedroeg en van de overige deelen van het land gemiddeld slechts 3 pCt.

Van de meeste der belangrijkste agrarische exportproducten van Roemenië: tarwe, maïs, veteeltproducten en handelsgewassen, was een vrij aanzienlijk gedeelte afkomstig uit Bessarabië.

De bouw van graan neemt ongeveer 85 pCt. van de bebouwde oppervlakte van Bessarabië in beslag. Het aandeel van de productie van de belangrijkste graansoorten in de totale Roemeensche graanproductie blijkt uit de navolgende cijfers betreffende 1937:

Voortbrenging van granen in 1937.

(in duizenden tonnen)

	Roemenië.	Bessarabië.
Tarwe	3800	760 (20 pCt.)
Mais	4660	740 (16 pCt.)
Gerst	950	310 (33 pCt.)
Rogge	450	130 (30 pCt.)

De totale met handelsgewassen bebouwde oppervlakte is, vooral sinds de uitbreiding der handelsrelaties met Duitsland, sterk toegenomen. Zij bedroeg in de periode 1931—'35 voor geheel Roemenië gemiddeld 379.000 ha, waarvan 189.000 ha in Bessarabië. De belangrijkste productiecijfers zijn hier naar schatting als volgt:

Jaarlijkse voortbrenging van handelsgewassen.

(in duizenden tonnen)

	Roemenië.	Bessarabië.
Sjaboonen	50 à 70	ca. 70 pCt.
Zonnebloempitten	170 à 200	65 à 70 pCt.

Van de met *tabak* bebouwde oppervlakte van Roemenië lag circa 25 pCt. in Bessarabië; van den *wijnbouw* bedroeg dit percentage ongeveer 35 en van de *notenteelt* bijna 50.

T. a. v. den *veestapel* van Roemenië, bezat Bessarabië 14 pCt. van de runderen, 19 pCt. van de schapen en 18 pCt. van de varkens. Deze voorzagen echter voornamelijk in de eigen behoeften van Bessarabië.

Alles tezamen genomen, blijkt Roemenië derhalve op agrarisch terrein een niet onbelangrijk verlies te hebben geleden. De schrijver van bovengenoemd artikel acht het echter niet ondenkbaar, dat Roemenië dit verlies door middel van verbeteringen in de bodembewerking, zorgvuldige zaadselectie en andere intensiveringsmaatregelen te boven zal komen.

Overheidsmaatregelen op economisch gebied.**LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.**

Kaas en melkproducten. Sedert 28 Juli j.l. is de steunuitkeering op deze producten vervallen. Voor voorraden melkproducten geldt een overgangsmaatregel. Alle administratieve verplichtingen blijven echter gehandhaafd. (E.V. 2/8/'40, pag. 957.)

Mengvoeder. De verschillende soorten mengvoeder, welke zijn vermeld op den bestelbon voor de periode van 22 Juli tot 19 Augustus, mogen in andere dan de op den bon aangegeven hoeveelheden worden afgenomen, mits het totaal gelijk blijft en nooit meer ochtendvoer, opfok- en overgangsvoeder voor kippen en kuikens, alsmede gemengd eendenvoeder, afgenomen wordt dan de van deze soorten op den bon vermelde hoeveelheden. Deze regeling geldt ook voor volgende toewijzingsperiodes. (E.V. 2/8/'40, pag. 958; Stct. No. 142).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Betalingen aan Deutsche schuldeischers. Voor zoover niet anders bepaald, dienen alle betalingen van Nederlandsche schuldenaren aan Deutsche schuldeischers thans te geschieden door storting in de Nederlandsch-Deutsche clearing. Dit betreft dus o. a. ook betalingen voor rente en andere financiële verplichtingen, pensioenen e. d., en voor eventuele overmaking van kapitaalbedragen naar Duitsland. De bijzondere regeling voor den verkoop van reischèques en Registermarken voor ondersteuning enz., blijft bestaan. (E.V. 2/8/'40, pag. 963.)

Deviezenverkeer. Met ingang van 27 Juli is het, krachtens het Deviezenbesluit I, aan ingezetenen veroorloofd zonder vergunning van het Deviezeninstituut:

1°. Over in Duitsland geblokkeerde tegoeden („Sperrguthaben”) te beschikken, deze te bewaren en te vervreemden, voorzover zulks krachtens de daarvoor van

Duitsche zijde gegeven bepalingen zonder vergunning kan geschieden, dan wel door de bevoegde Deutsche instanties of in het Nederlandsch-Deutsche betalingsverkeer door de in beide landen bevoegde instanties vergunning is verleend.

2°. Handelingen te verrichten ter uitvoering van overeenkomsten, welke door groepen van Nederlandsche banken-schuldeischers met Deutsche schuldenaren met toestemming der Deutsche Rijksbank over de behandeling van tusschen de deelgenooten dezer groepen bestaande schuldverhoudingen zijn gesloten („Deutsche Kreditabkommen” van 1939 en 1940), met dien verstande, dat voor het verkrijgen van registermarktgoeden uit het buitenland steeds vergunning van het Deviezeninstituut is vereischt.

3°. Van ingezetenen, „registrierten Berechtigten”, registermarktgoeden voor de in het „Kreditabkommen” bedoelde dan wel door de Deutsche Rijksbank toegelaten doeleinden tegen betaling in binnenlandsche geldsoort te verkrijgen, zoomede over deze tegoeden overeenkomstig de bestaande bepalingen te beschikken.

4°. Ten gunste van de „Treuhandverwaltung für das deutsch-niederländische Finanzabkommen, G.m.b.H.”; te Berlijn betalingen in binnenlandsche geldsoort bij De Nederlandsche Bank te verrichten.

5°. Aflosbaar gestelde binnenlandsche effecten, welke aan niet-ingezetenen toebehooren, zoomede betaalbaar gestelde coupons en dividendbewijzen van zoodanige effecten te innen en den niet-ingezetene voor de opbrengst te crediteeren.

6°. Betalingen in binnenlandsche geldsoort te verrichten aan ingezetenen ter voldoening van verplichtingen op grond van met of voor rekening van niet-ingezetenen gesloten verzekeringsovereenkomsten.

7°. Over hun toebehoorende binnen het bezette Nederlandsche gebied berustende, doch niet in het vrije verkeer ingevoerde goederen te beschikken, deze te bezwaren en te vervreemden, voor zoover zulks niet middellijk of onmiddellijk geschiedt ten gunste van een niet-ingezetene. (E.V. 2/8/'40, pag. 962; Verordeningenblad No. 14.)

Rijkscredietkasbiljetten. De invoer hiervan (Reichskreditkassenscheine) uit het bezette Belgische gebied is, met uitzondering indien het betreft loonbetalingen aan zgn. grensgangers (zie E.V. 9/8/'40, pag. 988), sedert 27 Juli slechts veroorloofd met toestemming van het Deviezeninstituut. (E.V. 2/8/'40, pag. 962; Verordeningenblad No. 14.)

STATISTIEKEN.**BANKDISCONTOS.**

Ned. (Disc. Wiss. 3 28 Aug. '39	Lissabon	4 11 Aug. '37
Bk. (Bel.Bi.Eff. 3 28 Aug. '39	Londen	2 26 Oct. '39
(Vrsch.inRC 3 28 Aug. '39	Madrid	4 29 Mrt. '39*)
Athene	N.-York F.R.B.	1 27 Aug. '37
Batavia	Oslo	4 21 Sept. '39
Belgrado	Partijs	2 3 Jan. '39
Berlijn	Praag	3 1 Jan. '36
Boekarest	Pretoria	3 15 Mei '33
Brussel	Rome	4 18 Mei '36
Boedapest	Stockholm	3 17 Mei '40
Calcutta	Tokio	3 46 11 Mrt '38
Dantzig	Warschau	4 18 Dec. '37
Helsingfors	Zwits. Nat. Bk.	1 25 Nov. '36
Kopenhagen		

*) 1 1/2 % bankwissels i.z. verk. Belgische prod. in het buitenland.
*) Niet officieel bevestigd.

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Berlijn	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
13 Aug. 1940	1.88 ⁷ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.80 ¹ / ₂	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
14 „ 1940	1.88 ³ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.84 ¹ / ₂	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
15 „ 1940	1.88 ³ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.88	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
16 „ 1940	1.88 ³ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.88	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
17 „ 1940	1.88 ³ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.88	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
18 „ 1940	1.88 ³ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.88	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
19 „ 1940	1.88 ³ / ₈	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.88	41.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
Laagste d.w.	1.88 ³ / ₈	75.28	30.11	42.76	41.81	3.81
Hoogste d.w.	1.88 ³ / ₈	75.43	30.17	42.92	41.90	3.82
Muntpariteit	1.469	59.263	24.906	48.003	66.671	6.266

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en landen	Not. eenh.	5/10 Aug. '40 Laagste	10 Aug. '40 Hoogste	10 Aug. 1940	12/17 Aug. '40 Laagste	17 Aug. '40 Hoogste	17 Aug. 1940
Officieel:							
New York	\$ p. £	4.02½	4.03½	4.03	4.02½	4.03½	4.03
Parijs	Fr. p. £	16.85	16.95	16.90	16.85	16.95	16.90
Stockholm	Kr. p. £	4.43	4.47	4.45	4.43	4.47	4.45
Montreal	\$ p. £	4.43	4.47	4.45	4.43	4.47	4.45
Buenos Aires	Pes. p. £	16.90	17.13	17.01½	16.90	17.13	17.01½
Niet-Officieel:							
Alexandrië	P. p. £	97.50	97.50	97.50	97.50	97.50	97.50
Athene	Dr. p. £	525	525	525	525	525	525
Bangkok	Sh. p. £	22.12	22.12	22.12	22.12	22.12	22.12
Bombay	d. p. r.	18.—	18.—	18.—	18.—	18.—	18.—
Budapest	P. p. £	18.75	19.37	19.37	19.37	19.75	19.75
Hongkong	d. p. \$	15.—	15.—	15.—	15.—	15.—	15.—
Istanbul	Tr. p. £	515	515	515	515	515	515
Kobe	d. p. yen	14.37	14.75	14.37	14.25	14.37	14.25
Lissabon	Escu. p. £	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—
Madrid	Pt. p. £	37.70	37.70	37.70	37.70	37.70	37.70
Montevideo	d. p. p.	22.25	22.50	22.50	22.50	23.—	23.—
Rio de Janeiro	d. p. mil.	3.25	3.25	3.25	3.25½	3.25½	3.25½
Shanghai	d. p. \$	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75
Singapore	d. p. \$	28.18	28.18	28.18	28.18	28.18	28.18

) Nominaal.

KOERSEN TE NEW-YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ per 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mh.)	Amsterdam (\$ p. f 100)
13 Aug. 1940	4.00½	—	40.00	—
14 " 1940	4.02½	—	40.00	—
15 " 1940	4.02½	—	40.00	—
16 " 1940	4.02½	—	40.00	—
17 " 1940	4.02½	—	40.00	—
18 " 1940	4.01½	—	39.95	—
21 Aug. 1939	4.68½	2.64¼	40.10	53.60
Muntpariteit	4.86	3.90½	23.81½	40½

ZILVERPRIJS

N. York *)

Londen *)

13 Aug. 1940.. 23½

14 " 1940.. 23½

15 " 1940.. 23½

16 " 1940.. 23½

17 " 1940.. 23½

18 " 1940.. 23½

21 Aug. 1939.. 17½

23 Aug. 1939.. 18½

GOUDPRIJS

A'dam *)

Londen *)

13 Aug. 1940.. 2105

14 " 1940.. 2105

15 " 1940.. 2105

16 " 1940.. 2105

17 " 1940.. 2105

18 " 1940.. 2105

21 Aug. 1939.. 2105

23 Aug. 1939.. 2110

) In pence p. oz. stand. *) Foreign silver in \$c. p. oz. fine.

*) In guilders per Kg. 1000/1000. *) In sh. p. oz. fine.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	15 Aug. 1940	7 Aug. 1940
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	—	f 10.789.067,21
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	f 19.330,04	102.461,47
Voorschotten op ult. Juli resp. Juni 1940 aan de gemeenten verstr. op a. haar uit te keeren hoofds. de pers. bel. aand. in de hoofds. der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	—	1.467.489,81
Voorschotten aan Ned.-Indië *) Idem aan Suriname *)	73.194.122,82	72.711.711,56
Kasvord. weg. creditverst. a/h. buitenl.	9.616.982,70	9.616.982,70
Daggeldleeningen tegen onderpand	79.009.087,96	79.400.393,62
Saldo der postrek. v. Rijks-comptablen	67.453.138,13	68.589.056,69
Vord. op het Alg. Burg. Pensioenfonds *)	—	—
Vord. op andere Staatsbedr. en instellingen *)	45.535.040,07	54.536.478,20
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingev. art. 16 van haar octrooi verstrekt	11.160.417,35	—
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	78.912.000,—	78.912.000,—
Schatkistpromessen in omloop	597.600.000,—	590.400.000,—
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	23.929.964,50	22.667.112,—
Schuld op ultimo Juli resp. Juni 1940 a/d. gem. fonds a.h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., a. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	5.405.564,43	—
Schuld aan Curaçao *)	250.738,05	250.738,05
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds *)	426.884,28	30.889.870,03
Id. a h. Staatsbedr. der P.T. en T. *)	209.337.711,86	199.321.889,55
Id. aan andere Staatsbedrijven *)	21.500.000,—	21.500.000,—
Id. aan div. instellingen *)	169.901.287,59	169.901.287,59

) In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. *) Rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank f 42.000.000,— *) Idem f 82.000.000,—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 19 Augustus 1940.

Activa.		
Binnel. Wissels, Promessen, enz.	{ Hfdbank. f 49.837.660 Bijbank. „ 483.500 Agentsch. „ 2.244.538	f 52.565.698
Papier op het Buitenland	f 300.000	300.000
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeleopen	—	—
Belceningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 154.309.308 *) Bijbank. „ 5.574.409 Agentsch. „ 66.196.435	f 226.080.152
Op Effecten enz.	f 224.870.536 *)	224.870.536
Op Goederen en Ceelen	f 1.209.616	1.209.616
Voorschotten aan het Rijk	—	15.000.000
Munt en muntmateriaal	—	—
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 1.133.808.394	1.133.808.394
Zilvermunt, enz.	f 15.201.704	15.201.704
		f 1.149.010.098
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	—	47.866.567
Gebouwen en meubelen der Bank	—	4.500.000
Diverse rekeningen	—	18.963.803
		f 1.514.286.318
Passiva.		
Kapitaal	f 20.000.000	20.000.000
Reservefondsen	—	4.454.252
Bijzondere reserves	—	13.494.514
Pensioenfonds	—	10.910.341
Bankbiljetten in omloop	—	1.285.837.625
Bankassigtiën in omloop	—	8.939
Rek.-Courant van het Rijk saldo's	f 176.361.401	176.361.401
Diverse rekeningen	—	3.219.246
		f 1.514.286.318
Beschikbaar metaalsaldo	—	564.151.525
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is	—	1.410.378.810
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht	—	42.000.000
Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	f 57.977.150	57.977.150

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en *) muntmater.	Circulatie	Andere opscheb. schuld.	Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
19 Aug. '40	1.133.808	1.285.838	176.370	564.152	+ 78.5
12 " '40	1.131.278	1.281.464	180.367	560.976	+ 78
5 " '40	1.127.610	1.286.806	193.647	549.098	+ 78
6 Mei '40	1.160.287	1.158.613	255.183	607.242	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
19 Aug. '40	52.566	42.000	226.080	300	18.964
12 " '40	64.127	52.000	221.832	300	17.754
5 " '40	94.836	82.000	222.211	300	17.605
6 Mei '40	9.853	—	217.756	750	20.648

) Per 1 April 1940 herwaardeering van den goudvoorraad op basis van een depreciatie-percentage van 18 pCt.

DUITSCHER RIJKSBANK.

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels chèques en schatkistpapier	Beleeningen	
7 Aug. 1940	77,8	355,1	12.571,0	18,8	
31 Juli 1940	77,6	334,7	12.613,1	28,5	
23 " 1940	77,8	426,1	11.825,4	22,7	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effec-ten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
7 Aug. '40	97,5	1.661,6	12.520,2	1.650,1	462,2
31 Juli '40	114,3	1.814,4	12.749,6	1.620,4	452,8
23 " '40	123,3	1.779,4	12.015,4	1.808,3	443,0
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Bank. Departm.	Other Securities	
				Disc. and Advances	Secur-ities
14 Aug. '40	1.180	613.910	16.330	5.390	20.760
7 " '40	1.110	613.670	16.570	3.130	22.020
31 Juli '40	1.110	609.540	20.700	3.270	21.500
25 " '40	1.260	607.590	22.640	3.140	22.340
23 Aug. '39	247.263	508.064	38.353	5.711	24.334
Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Dek-kings-perc. *)
			Bankers	Other Acc.	
14 Aug. '40	161.710	30.690	107.620	48.780	17.210
7 " '40	157.330	19.240	114.090	45.750	17.430
31 Juli '40	152.860	22.680	106.260	52.970	21.560
25 " '40	154.100	30.270	103.960	50.270	23.650
23 Aug. '39	99.666	22.371	92.132	36.229	39.199

*) Verhouding tusschen Reservè en Deposits.